

BORBÉLY LÁSZLÓ: CAMUS MOSOLYA

„Azon gondolkodom, milyen lehet Sziszifusz; a modern Sziszifusz, aki tudja, hogy a kő, ha tízezerszer legurul is, egyszer mégis fent marad. Hosszú, sovány arca van, sárga bőre. Hadarva, majdnem dadogva beszél, igénytelenül öltözik, néha szinte kamaszosan félszeg. Szeretem, okos, tisztességes.”

(HERNÁDI GYULA: FOLYOSÓK)

Az első kép, amelyet Albert Camus-ről emlékezetem felidéz: a mosolya. Ő negyvenhét éves volt, én majdnem húsz. Számomra a mosolya mutatta meg igazi mivoltát. Olyankor bizalom, kikezddhetetlen magabiztosság és őszinteség áradt belőle. Kifejezte, hogy lakik bennünk valaki, aki, ha csak pillanatokra is, le tudja győzni a szorongást, mert több és elevebb annál, aki fél. Soha senkivel nem találkoztam többé, akiből ilyesféle hatalom áradt. A törekeny, beteges testalkat és a filozófus-művész álarca mögött elrejtőzve lakott valaki, aki nemhogy nem félt, nem is ismerte a retteget. Különben honnét vette volna a bátorságot ez az első pillantásra teljesen jelentéktelen külsejű emberke, hogy a francia baloldali értelmiségiek közül elsőként és leghangosabban kihangsúlyozza a kommunizmus hazug valóságát? Mialatt ötvenhat őszén bátor munkások, katonák félelmet nem ismerő nők és gyerekek együtt harcoltak a szovjet tankok ellen, Camus ahelyett, hogy bezárkózott volna az impotens-szellemi nihilizmusba, a francia értelmiség nemtetszése ellenére hangoztatta, hogy már-már beteges módon kommunista vakhitük nem egy világmegváltó eszmét táplál, hanem egy brutális célokat szolgáló ideológiát. És ezt később, Nobel-díjas íróként sem gondolta másként.

Tanárok helyett olvasmányélmények, szépírók neveltek, kenyerüket elvenni nem áll szándékomban, ezért nézd el, ha mondanivalóm néha csapong vagy esetlen, egyetlen ember mesélhette volna el szépen. Rá emlékezem.

Ezerkilencszázhatvan januárjában Franciaországban Yonne megyében az 5-ös számú főúton Villeblevin településen egy benzinkútnál kaptam munkát. Nap-hosszat töltöttem a benzint a gépkocsikba, mostam a szélvédőket, takarítottam a mosdókat, kisegítettem a konyhán. Éhbérért csináltam. A szabadságérzet, melyet akkoriban még valóságosnak hittem, némiképpen ellensúlyozta kiszolgáltatottságomat és idegenségemet. A múltó idő hajlamos elfeledtetni a rosszat, úgyhogy maradjunk annyiban: bánhattak volna rosszabbul is velem. Franciául már elég jól beszéltem, megértettem a híreket a rádióban, az írás és olvasás sem okozott annyi nehézséget, a napilapokban tájékozódni tudtam.

A naptár január negyedikét mutatott. Néha bementem az üzletbe, hogy kicsit átmelegedjek a kályhánál vagy kértem egy teát. Többnyire odakint olvastam valamelyik Magyarországról magammal hozott verseskönyvet egy kopott tonett széken. Ady, Petőfi, Arany sorai később is segítettek megőrizni az identitásomat.

Forgalom alig volt. Persze egy hathengeres, háromezer köbcentis Facel Vega sportkocsi hangját akkor is észrevettem volna, ha láncfalpak csörögnek az országúton. Ez a típus filmsztárokhoz, világhírű énekesekhez vagy gondtalan aranyifjakhoz illik. Ez az éjfekete autó és utasai sehogy sem illettek össze. Az autót egy vörö-

sesszőke hajú, kissé elálló fülű középkorú férfi vezette bőrkesztyűben. Mellette egy vele azonos korú férfi ült, aki még jóformán ki sem szállt, legszívesebben máris rágyújtott volna egy Gauloises cigarettára. A sportkocsiban hátul helyet foglaló nők közül az egyik megelőzött, és rászólt, hogy „Albert, felrobbannunk mindnyájan”. „Az lenne az igazán abszurd”, tette hozzá a másik női hang, egy jóval fiatalabb. Másnapra kiderült, hogy anya és lánya utazott hátul. A sofőr szólt, hogy tankoljam tele a kocsit, csak az övé lehet, gondoltam, volt a viselkedésében egy kis góg, büszkeséggel töltötte el, hogy tekintetemet átmenetileg magához vonzotta a tulajdona. Ránézett az órájára, majd bement az üzletbe. A másik férfi utas meggondolta magát, mégsem gyújtott rá, csak a szája szegletébe tette a cigarettát. Észrevette a vékonyka kötetet, amit még mindig a kezemben szorongattam, aztán letettem a kút tetejére, hogy elkezdjem feltölteni a tankot. Végigmért, de úgy, mint egy ragadozó leendő áldozatát, mielőtt eldönti, megéri-e a fáradságot üldözőbe venni. Télikabátja gallérja fel volt hajtva, sűrű fekete haját hátrafésülte, szája sarkában a cigarettával Humphrey Bogartra emlékeztetett. Mielőtt megszólított, köszönt. Érdekes, hogy a többieknek ez nem jutott eszébe, holott nemcsak jól öltözöttek voltak, hanem udvarias embereknek is látszottak. „Szeret olvasni?”, kérdezte, mire bólintottam. Elkérte a könyvet, látta, hogy verseket olvasok. Ez fokozta érdeklődését, mert tovább kérdezősködött: „Milyen nyelven írták?” „Magyarul”, feleltem. Kivette a cigarettát a szájából, hirtelen köhögés fogta el. „Albert, a kesztyűtartóban van a gyógyszered – szólt a hátsó ülésről az idősebb nő –, menj Michel után, vegyetek egy üveg vizet is!” Albert legyintett, nem a köhögése foglalkoztatta, megszokhatta már. Később olvastam, kamaszkora óta tüdőbaj kínozza. Egyik kérdése a másikat követte: „Magyarország? Maga magyar? Franciaországban él? Mióta?” Megérzett valamit. Mondom, ahogy a ragadozó szokta. „Magyar vagyok – feleltem –, Budapestről jöttem Franciaországba.” A viselkedése bizalmat sugallt, a kabátom belső zsebéből tárcát vettem elő, és megmutattam a fényképeimet édesapámról, édesanyámról, de köztük voltak azok is, amelyek ötvenhat őszén készültek a Baross téren és környékén, háttérben a kilótt szovjet T-34-esekkel. Lassan, egyenként nézte végig addigi életem megfakult fotóit, közben halkán, alig hallhatóan, részvétellel és szeretettel a hangjában többször mondta: „Les enfants perdus, elveszett gyerekek.”

A valóságban alig néhány perc múlhatott el, de bennem napok peregtek le filmszerűen, egy-egy jelenetnél meg-megakadva, mint amikor a mozivásznon kimerévítve, félbemarad a megkezdett jelenet. Újraéltem és szenvedtem érzelmeket, vágyakat, fájdalmat, láttam megannyi szabadságot, halált, hazugságot idéző arcot, hangokat hallottam, de nem időrendben, ahogy megéltem attól fogva, hogy fiatal esztergályosként tagja lettem a Baross téri csoportnak, hanem álomszerű összekuszáltságban, mindig az erősebb emlék vonzásának engedve.

A Baross tér nemcsak egy forradalmi góc volt. Hanem egyben egy olyan központ is, amely a környék forradalmi csoportjaival kapcsolatot tartott, egyfajta irányító szerepet is betöltött. Fő feladatunk a rend biztosítása volt az utcákon. Felváltva adtunk őrséget a Keleti pályaudvar környékén. Egészen a Népstadionig elmentünk

járőrözni. Akinél fegyvert láttunk, az igazoltattuk. Eltemettük a halottakat. Élelmet osztottunk, ha volt miből. Ez az állapot egészen november negyedekéig, a szovjet támadás megindulásáig tartott. A szovjet páncélosok a Kerepesi út és a Fiumei út felől kezdték meg a támadást. A Baross tér 19. mellett volt egy lapos tetejű épület. A tetőről egy srác golyószóróval viszonzta a tüzet. A tankok nyomában beözönlő desszantosok mindenkit kivégeztek, akit a helyszínen találtak. Miután a harc kilátástalanná vált, többen a Péterfy Sándor utcai kórházba menekültünk ziháló tüdővel.

A francia szelíd hangja hívott vissza a jelenbe. Átadta a névjegyét. Az volt ráírva, hogy Albert Camus. Dél-Franciaországban, Lourmarin-ben élt, a templom utcájában. Kezet fogtunk. Bemutatkoztam.

Másnap mindent megírtak az újságok, a rádió is bement. Párizsba tartottak. A baleset az ötös számú főúton történt a Petit Villeblevin fogadó közelében. Camus azonnal meghalt, a könyvkiadó Michel Gallimard napokkal később, a két nőnek nem esett baja.

Franciaországban idegen maradtam, nem tudtam gyökereket eresztetni. A félretett pénzemen vásároltam egy használt Peugeot-ot, és a nyolcvanas években hazajöttem Magyarországra. Az ismerősök könyörögtek, hogy legyen eszem, és maradjak odakint, de hiába. Csak az évek múltak el, a csökönységem nem. Budapesten, magyarul kezdtem el felfedezni Camus-t. Első nekifutásra a *Közönyt* olvastam, nem tudom, magyarul miért ez a címe, a francia kiadás borítóján az áll: *Az idegen*. Az erzsébetvárosi szerszámkészítő műhelyben, ahol munkát kaptam, amolyan csodabogárnak néztek, ha ebédszünetben vagy mialatt mások az udvaron dohányoztak, kivettem a szekrényemből valamelyik könyvét és olvasgattam. Sokáig gyűjtöttem a róla szóló írásokat is. Nem lettem irodalmár, életművét megítélni nem az én tisztem, de abban biztos vagyok, hogy nincs még egy író, aki olyannyira kiállt ötvenhat után a magyarokért, mint ő. Ha azon a január negyedikén nem hal meg, egészen biztos találkozottunk volna még. Lourmarin-ben, Párizsban vagy másutt. Mindegy. A sors másképpen akarta. Ha írásain tűnődve, képzeletben megszólítom, válaszolni szokott. Az idegenek általában jól megértik egymást. Néha álmodom vele, mellettem ül, én vezetem a sportautót. Örökké mosolyog.

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázaton különdíjat nyert.)